

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2018. gada 15. maijā

lietā Nr. 2017-15-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Ineta Ziemele, Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis un Artūrs Kučs,

pēc pieteikuma, kuru iesniedzis tiesībsargs (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzējs),

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 8. punktu, kā arī 28. pantu,

piedaloties tiesībsargam Jurim Jansonam,

kā arī institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajai pārstāvei Ilzei Tralmakai,

ar tiesas sēdes sekretāri Mariju Paulu Pēci,

2018. gada 17. un 18. aprīlī atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Ārstniecības likuma 53.¹ panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2009. gada 8. aprīlī pieņēma likumu „Grozījumi Ārstniecības likumā”, papildinot Ārstniecības likumu ar 53.¹ pantu šādā redakcijā:

„(1) Ārstniecības personai piemērojamas darba tiesiskās attiecības regulējošo normatīvo aktu normas tiktāl, ciktāl šajā likumā nav noteikts citādi.

(2) Ārstniecības personai var noteikt pagarinātu normālo darba laiku, kas pārsniedz Darba likumā noteikto normālo darba laiku, ja tiek ievēroti darba drošības un veselības aizsardzības vispārīgie principi.

(3) Lai nodrošinātu ārstniecības pieejamību, pēc ārstniecības personas vai ārstniecības iestādes iniciatīvas ārstniecības personai var noteikt pagarinātu normālo darba laiku, kas nepārsniedz 60 stundas nedēļā un 240 stundas mēnesī.

(4) Ārstniecības personu aizliegts sodīt vai citādi tieši vai netieši radīt tai nelabvēlīgas sekas, ja šī persona nepiekrīt pagarināta normālā darba laika noteikšanai.

(5) Ja ārstniecības personai noteikts pagarināts normālais darba laiks, tad ne retāk kā ik pēc četriem mēnešiem ārstniecības iestādei nepieciešams saņemt šīs personas rakstveida piekrišanu pagarinātā normālā darba laika noteikšanai.

(6) Ārstniecības iestāde veic to ārstniecības personu uzskaiti, kurām noteikts pagarināts normālais darba laiks, un nodrošina šīs informācijas pieejamību Valsts darba inspekcijai.”

2009. gada 8. aprīļa likums „Grozījumi Ārstniecības likumā” stājās spēkā 2009. gada 13. maijā.

Savukārt 2009. gada 18. jūnijā Saeima pieņēma likumu „Grozījumi Ārstniecības likumā”, papildinot Ārstniecības likuma 53.¹ pantu ar septīto daļu (turpmāk arī – apstrīdētā norma), kas noteic: „Ja ārstniecības personai noteikts pagarināts normālais darba laiks, darba samaksu par darba laiku, kas pārsniedz Darba likumā noteikto normālo darba laiku, nosaka proporcionāli darba laika pieaugumam ne mazāk kā noteiktās stundas vai dienas algas likmes apmērā, bet, ja nolīgta akordalga, atbilstoši akordarba izcenojumam par paveiktā darba daudzumu.”

Apstrīdētā norma šādā redakcijā bija spēkā arī pieteikuma iesniegšanas brīdī.

2017. gada 8. jūnijā Saeima pieņēma likumu „Grozījumi Ārstniecības likumā”. Ar šiem grozījumiem apstrīdētā norma no 2017. gada 1. jūlija tika izslēgta no Ārstniecības likuma. Tāpat ar šiem grozījumiem tika noteikts, ka Ministru kabinets izstrādā un 2018. gada valsts budžeta likumprojektu paketē iesniedz Saeimai grozījumus Ārstniecības likumā, kas paredz pakāpenisku atteikšanos no šā likuma 53.¹ pantā minētā pagarinātā normālā darba laika ārstniecības personām un neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes personām, kuras nav ārstniecības personas, nodrošinot ārstniecības pieejamību (*sk. Ārstniecības likuma pārejas noteikumu 26. punktu*).

2017. gada 22. novembrī Saeima pieņēma likumu „Grozījumi Ārstniecības likumā”, ar ko Ārstniecības likuma pārejas noteikumos tika ietverts 30. un 31. punkts. Ārstniecības likuma 30. punkts paredz, ka 2018. gadā ārstniecības personām un neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes personām, kuras nav ārstniecības personas, ar to piekrišanu varēs noteikt pagarināto normālo darba laiku, kas nepārsniedz 50 stundas nedēļā, t. i., 10 stundas virs Darba likumā paredzētā normālā darba laika, bet no 2019. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim varēs noteikt pagarināto normālo darba laiku, kas nepārsniedz 45 stundas nedēļā. Savukārt Ārstniecības likuma pārejas noteikumu 31. punkts paredz: ja tiek noteikts pagarinātais normālais darba laiks, darba samaksu par darba laiku, kas pārsniedz Darba likumā noteikto normālo darba laiku, nosaka proporcionāli darba laika pieaugumam: no 2018. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim – ne mazāk kā 1,20 noteikto stundas algas likmju apmērā, savukārt no 2019. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim – ne mazāk kā 1,35 noteikto stundas algas likmju apmērā.

2. Pieteikuma iesniedzējs – **tiesībsargs** – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam, kā arī Satversmes 107. panta vārdiem „Ikvienam ir tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu, kas nav mazāka par valsts noteikto minimumu”.

Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka apstrīdētā norma neierobežo ārstniecības personu tiesības saņemt darba algu vismaz valsts noteiktajā minimālajā apmērā, kā arī tiesības saņemt amata kvalifikācijas kategorijai atbilstošu darba samaksu, tomēr norāda, ka ar apstrīdēto normu tiek ierobežotas Satversmes 107. pantā noteiktās tiesības saņemt atbilstošu atlīdzību par virsstundu darbu. Ārstniecības likumā paredzētais normālais pagarinātais darba laiks, t. i., darba laiks, kas pārsniedz Darba likumā noteikto normālo darba laiku – 40 stundas nedēļā –, pēc būtības esot virsstundu darbs Darba likuma izpratnē. Gan Darba likums, gan Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums paredzot piemaksu 100 procentu apmērā vai papildu apmaksātu atpūtas laiku par virsstundu darbu. Savukārt apstrīdētā norma paredzot, ka pagarināto normālo darba laiku apmaksā pēc tajā noteiktās likmes. Apstrīdētā norma tādējādi liedzot saņemt atlīdzību par pagarināto normālo darba laiku pēc likmes, kāda noteikta par virsstundām Darba likumā.

Apstrīdētā norma neatbilstot arī Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam vienlīdzības principam.

Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, vienādos un salīdzināmos apstākļos esot visas personas, kas strādā virsstundu darbu, t. i., veic darbu ārpus normālā darba laika. Personas, kas veic virsstundu darbu atbilstoši Darba likumam, esot salīdzināmā situācijā ar ārstniecības personām, kas nodarbinātas pagarinātā normālā darba laika apstākļos atbilstoši Ārstniecības likumam. Vienojošais elements esot virsstundu darbs, jo ārstniecības personas, kas strādā pagarināto normālo darba laiku, pēc būtības veicot virsstundu darbu. Pagarinātais normālais darba laiks tieši tāpat kā virsstundu darbs prasot vairāk pūļu. Tomēr attieksme pret šīm salīdzināmajām personu grupām esot atšķirīga, jo pagarinātais normālais darba laiks netiekot apmaksāts pēc tādas pašas likmes kā virsstundu darbs, proti – ar piemaksu 100 procentu apmērā.

Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis – sabiedrības interešu aizsardzība –, tomēr uzskata, ka apstrīdētā norma šo mērķi nerasniedz. Ar pagarinātā normālā darba laika noteikšanu pēc būtības netiekot atrisināta cilvēkresursu trūkuma problēma veselības aprūpes nozarē. Turklāt nesamērīgi garās darba stundas varot novest pie tā, ka pazeminās veselības aprūpes pakalpojumu kvalitāte. Savukārt tad, ja netiek nodrošināti kvalitatīvi veselības aprūpes pakalpojumi, netiekot nodrošināta arī veselības aprūpes pieejamība iedzīvotājiem.

Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, leģitīmo mērķi var sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Vajagot nodrošināt taisnīgu darba samaksu ārstniecības personām. Tad jaunie speciālisti vēlēšoties strādāt Latvijas veselības aprūpes sistēmā un līdz ar to visā nozarē attiecīgi uzlabošoties arī cilvēkresursu pieejamība.

Pieteikuma iesniedzējs uzsver, ka apstrīdētās normas pieņemšana bijusi pamatota kā pagaidu risinājums ekonomiskās krīzes laikā, lai nepārtraukti varētu nodrošināt veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību. Tomēr pagarinātais normālais darba laiks esot bijis noteikts jau astoņus gadus, un tas esot pārāk ilgi. Visā šajā periodā likumdevējs neesot apstrīdēto normu pārskatījis, lai gan tā bijusi pieņemta tikai kā pagaidu, tātad īslaicīgs ārstniecības nozarē aktuālās cilvēkresursu trūkuma problēmas risinājums.

Pēc iepazīšanās ar Saeimas atbildes rakstu un abiem grozījumiem, kas Ārstniecības likumā izdarīti 2017. gadā (2017. gada 8. jūnija likums un 2017. gada 22. novembra likums), Pieteikuma iesniedzējs sniedzis papildu viedokli, norādot, ka tiesiskais regulējums, kādu likumdevējs noteicis pārejas periodam līdz 2020. gada 1. janvārim, joprojām nesamērīgi ierobežojot ārstniecības personu

tiesības saņemt atbilstošu atlīdzību par virsstundu darbu. Ārstniecības personu darba samaksas problēma normālā pagarinātā darba laika apstākļos pēc būtības neesot atrisināta.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējs pauda uzskatu, ka, balstoties uz pieteikumā sniegto argumentāciju, esot pārbaudāma Ārstniecības likuma pārejas noteikumu 31. punkta atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam. Šis punkts pēc būtības turpina apstrīdētajā normā noteiktajam ierobežojumam līdzīga ierobežojuma piemērošanu. Proti, pārejas periodā esot nedaudz paaugstināta likme samaksai par darbu pagarinātā normālā darba laika apstākļos, tomēr tā joprojām esot zemāka nekā Darba likumā noteiktā likme par virsstundu darbu. Pieteikuma iesniedzējs tiesas sēdē norādīja, ka uzskata likumdevēja noteikto pārejas periodu par netaisnīgu, jo tas ne vien noteic mazāku samaksu par darbu, kas tiek veikts virs Darba likumā noteiktā normālā darba laika, bet esot arī nesamērīgi ilgs.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – **Saeima** – uzskata, ka Satversmes tiesai jāizbeidz tiesvedība lietā.

Ārstniecības likuma 53.¹ pants esot pieņemts 2009. gadā, ekonomiskās krīzes apstākļos, lai nodrošinātu ārstniecības procesa nepārtrauktību, veselības aprūpes pieejamību un kvalitāti, kā arī iespēju ārstniecības personai veikt papildu darbu virs normālā darba laika pie viena un tā paša darba devēja. Stabilizējoties ekonomiskajai situācijai valstī, kā arī ņemot vērā ārstniecības personas pārstāvošo organizāciju priekšlikumus, likumdevējs šo regulējumu esot atcēlis.

Saeima norāda, ka likumprojekta izstrādes laikā Saeimas Sociālo un darba lietu komisijā un Sabiedrības veselības apakškomisijā uzklauti Latvijas Veselības un sociālās aprūpes darbinieku arodbiedrības pārstāvji, ārstniecības iestāžu vadītāji, Veselības ministrijas, Labklājības ministrijas un Finanšu ministrijas pārstāvji. Tāpat esot izvērtēti dažādi alternatīvi risinājumi, tostarp iespēja tūlīt pat atteikties no pagarinātā normālā darba laika. Tomēr atbilstošākā risinājuma izvēlē likumdevējs ņēmis vērā to, ka tūlītēja atteikšanās no pagarinātā normālā darba laika būtiski ietekmētu valsts budžetu. Tajā neesot pietiekami daudz līdzekļu, lai uzreiz varētu atteikties no pagarinātā normālā darba laika. Šā iemesla dēļ līdz 2020. gada 1. janvārim esot saglabāta atšķirība starp atalgojuma likmi, kas attiecas uz Ārstniecības likumā paredzēto pagarināto normālo darba laiku, un Darba likumā noteikto virsstundu apmaksas likmi. Likumdevējs, izvērtējis valsts budžeta iespējas un nepieciešamību ievērot Fiskālās disciplīnas likuma prasības,

par samērīgu risinājumu esot atzinis pakāpenisku atteikšanos no pagarinātā normālā darba laika triju gadu periodā, līdzsvarojot valsts finansiālās iespējas ar ārstniecības personu tiesībām un interesēm.

Pārejas periodā tikšot nodrošinātas visas personu tiesības. Proti, pagarināto normālo darba laiku varot noteikt tikai tad, ja persona tam ir piekritusi un tiek ievēroti darba drošības un veselības aizsardzības vispārīgie principi. Darba devējam esot aizliegts atteikšanās dēļ personu sodīt vai kā citādi radīt tai nelabvēlīgas sekas. Ārstniecības likuma 53.¹ panta sestā daļa uzliekot darba devējam arī pienākumu veikt to ārstniecības personu uzskaiti, kurām noteikts pagarinātais normālais darba laiks, un nodrošināt šīs informācijas pieejamību Valsts darba inspekcijai.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāve I. Tralmaka uzturēja atbildes rakstā pausto viedokli. Saeima vērsa uzmanību uz to, ka veselības aprūpes finansēšanai, citstarp arī ārstniecības personu darba samaksas palielināšanai, 2018. gada valsts budžeta ietvaros piešķirts papildu finansējums – 194 miljoni *euro*.

I. Tralmaka tiesas sēdē uzsvēra arī to, ka Ārstniecības likuma pārejas noteikumu regulējumu nosaka citas tiesību normas, kurām ir cits mērķis, proti – atteikties no iepriekš pastāvējušā regulējuma. Pārejas perioda noteikšana pati par sevi nenozīmē, ka strīds nav atrisināts. Likumdevēja izraudzītais risinājums, kaut arī divu gadu laikā, tomēr novērsīsot ar pagarinātā normālā darba laika problēmu pēc būtības.

4. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas 12. Saeimas deputāts, Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas loceklis Romualds Ražuks – tiesas sēdē uzsvēra, ka jautājums par atteikšanos no pagarinātā normālā darba laika tika izskatīts jau 2016. gadā, bet tad neesot rasti nepieciešamie valsts budžeta līdzekļi. Jautājums atkārtoti skatīts vairākās Sociālo un darba lietu komisijas sēdēs no 2017. gada 7. marta līdz 9. maijam, un tad esot rasts iesaistītajām pusēm pieņemams risinājums. Šajā laikā veikta nodokļu reforma, kuras rezultātā atrasti budžeta līdzekļi veselības aprūpes nozares finansējuma būtiskam pieaugumam. Tas bijis nepieciešams galvenokārt tāpēc, lai palielinātu atalgojumu veselības aprūpes nozarē strādājošajiem, citstarp arī atsakoties no pagarinātā normālā darba laika regulējuma. Pēc R. Ražuka ieskata, apstrīdētā norma atbilst kopējam veselības aprūpes finansējuma pieaugumam un ir praktiski īstenojama, plānojot veselības aprūpes iestāžu darbu.

5. Pieaicinātā persona – **Ministru kabinets** – uzskata, ka tiesvedība lietā būtu izbeidzama, un pievienojas Saeimas atbildes rakstā sniegtajiem argumentiem.

6. Pieaicinātā persona – **Veselības ministrija** – pēc būtības arī ir pievienojusies Saeimas atbildes rakstā sniegtajiem argumentiem.

Veselības ministrija vērs uzmanību uz to, ka 2009. gadā pagarinātais normālais darba laiks esot noteikts ekonomiskās krīzes dēļ, un atzīst, ka no tā nepieciešams atteikties. Veselības ministrija uzsver, ka ir piedalījies 2017. gada 8. jūnija likuma „Grozījumi Ārstniecības likumā” un 2017. gada 22. novembra likuma „Grozījumi Ārstniecības likumā” izstrādē, sniedzot Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai priekšlikumus un atzinumus par attiecīgajiem likumprojektiem un atbalstot pakāpenisku atteikšanos no pagarinātā normālā darba laika.

Tiesas sēdē Veselības ministrijas pārstāvis R. Osis uzturēja rakstveidā pausto ministrijas viedokli. Pārejas periods, atsakoties no pagarinātā normālā darba laika, esot nepieciešams ierobežoto valsts budžeta iespēju dēļ, kā arī ņemot vērā to, ka veselības aprūpes nozarē personāla pieejamība vēl nav pietiekama. R. Osis norādīja, ka tūlītējai pagarinātā normālā darba laika atcelšanai būtu nepieciešami 12,7 miljoni *euro*. Tā kā turpmākajos gados veselības aprūpes nozarē esot plānots atalgojuma pieaugums, vēl tikpat daudz līdzekļu vajagot arī šim mērķim. Tādējādi budžeta līdzekļu pieejamība esot bijis galvenais arguments par labu izvēlei pakāpeniski atteikties no pagarinātā normālā darba laika regulējuma. Turklāt R. Osis norādīja uz nepieciešamību pakāpeniski pārplānot ārstniecības iestāžu personāla politiku, kas arī prasot zināmu laiku.

7. Pieaicinātā persona – **Finanšu ministrija** – uzsvēra, ka, izstrādājot likuma „Par valsts budžetu 2018. gadam” projektu un likuma „Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2018., 2019. un 2020. gadam” projektu, bija nepieciešams risināt vairākas veselības aprūpes nozares problēmas, tostarp ne vien izstrādāt priekšlikumus pakāpeniskai pagarinātā normālā darba laika atcelšanai, bet arī nodrošināt darba samaksas pieaugumu veselības aprūpes nozarē strādājošajiem. Attiecīgi ticis sagatavots un virzīts izskatīšanai jautājums par rezervētā finansējuma sadali, lai laika posmā no 2018. gada līdz 2020. gadam tiktu nodrošināts ārstniecības personu darba samaksas pieaugums – ik gadu par 85 302 674 *euro*. Šajā summā ietilpstot gan darba samaksas bāzes palielināšanai nepieciešamie finanšu līdzekļi, gan finansējums, kas nepieciešams, lai pakāpeniski

atteiktos no pagarinātā normālā darba laika atbilstoši Ārstniecības likuma pārejas noteikumu 31. punktā attiecīgajam gadam noteiktajam koeficientam.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Veselības un sociālās aprūpes darbinieku arodbiedrība (turpmāk – LVSADA) – atbalsta Pieteikuma iesniedzēja viedokli, ka pārejas periodā nepamatoti tiek turpināta netaisnīgā attieksme pret personām, kuras strādā pagarināto normālo darba laiku un kurām tiek noteikta zemāka darba samaksa par darba laiku, kas pārsniedz normālo darba laiku Darba likuma izpratnē.

LVSADA uzskata, ka viens no galvenajiem faktoriem, kas jau ilgstoši apdraud veselības aprūpes pakalpojumu kvalitāti, ir ārstniecības personu skaita nepietiekamība. Apstrīdētā norma esot pieņemta 2009. gadā, ekonomiskās krīzes apstākļos. Jau tolaik LVSADA esot aicinājusi darīt visu, lai pēc iespējas drīzāk cilvēkresursu nodrošinājums veselības aprūpes sistēmā būtu pietiekams un attiecīgi būtu iespējams atteikties no ar apstrīdēto normu noteiktās izņēmuma situācijas.

Tiesas sēdē LVSADA priekšsēdētājs V. Keris norādīja uz likumdevēja un valdības gadiem ilgo bezdarbību veselības nozarē, kā arī uzsvēra, ka pagarinātā normālā darba laika problēmas risināšana sākta novēloti. LVSADA esot aktīvi iesaistījusies šā jautājuma risināšanā, iesniedzot konkrētus priekšlikumus Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas priekšsēdētājam, veselības ministrei un tiesībsargam. V. Keris pauda uzskatu, ka likumdevējam, pakāpeniski atsakoties no pagarinātā normālā darba laika, nebija pamata pārejas periodā paredzēt par to zemāku samaksu nekā par virsstundu darbu.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības priekšsēdētāja vietniece Irēna Liepiņa – pievienojas LVSADA sniegtajiem argumentiem. Tiesas sēdē viņa uzsvēra: lai gan ārstniecības personas neatsakās veikt darbu virs normālā darba laika Darba likuma izpratnē, tomēr nav samērīgi tas, ka par šo darba laiku, kas pēc būtības pielīdzināms virsstundu darbam, ir paredzēta mazāka samaksa nekā citās nozarēs strādājošajiem par virsstundu darbu.

I. Liepiņa vērsa uzmanību uz to, ka Latvija ir izpildījusi prasības, kas noteiktas Eiropas Parlamenta un Padomes 2003. gada 4. novembra direktīvā 2003/88/EK par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem, tomēr uzsvēra, ka šī direktīva nerisina visus ar darba samaksu saistītos jautājumus. Viņa norādīja,

ka pagarinātā normālā darba laika apmaksas jautājums likumdevējam bija jārisina pēc savas iniciatīvas un daudz ātrāk.

10. Pieaicinātā persona – **Bērnu slimnīcas bērnu ķirurgu arodbiedrība** – pievienojas Pieteikuma iesniedzēja sniegtajiem argumentiem. Tiesas sēdē arodbiedrības pārstāve D. Pugačevska norādīja, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam vienlīdzības principam. Arodbiedrības biedri esot gatavi, ja tas nepieciešams, strādāt ilgāk par normālo darba laiku Darba likuma izpratnē, taču vēloties saņemt par to taisnīgu darba samaksu.

11. Pieaicinātā persona – **Valdis Zatlers** – uzskata, ka ar atteikšanos no pagarinātā normālā darba laika nebūt netiks pilnībā atrisināti visi ārstniecības personu darba organizācijas un samaksas jautājumi.

Tiesas sēdē viņš pauda uzskatu, ka valstī jau ilgstoši neesot izdevies rast vienotu, Darba likumam atbilstošu risinājumu ārstniecības personu darba laika organizācijas un apmaksas problēmai. Viens no galvenajiem šīs ieilgušās problēmas iemesliem esot veselības aprūpes sistēmā nepieciešamo darbinieku trūkums, taču sava nozīme esot arī tam apstāklim, ka ārstniecības iestādēs netiek pareizi plānota darba organizācija. Kopš Darba likuma spēkā stāšanās katra ārstniecības iestāde esot centusies situācijai pielāgoties, veidojot savu ārstniecības personu darba laika organizācijas sistēmu. Darba laika problēmu esot mēģināts risināt, Ārstniecības likumā ieviešot pagarinātā normālā darba laika regulējumu, tomēr tas radījis acīmredzamas pretrunas starp Ārstniecības likumu un Darba likumu.

V. Zatlers vērsa uzmanību uz to visai plaši izplatīto praksi, ka ārstniecības personas strādā pie vairākiem darba devējiem, nereti arī privātajā sektorā, un līdz ar to konkrētas ārstniecības personas kopējā darba laika uzskaitē faktiski esot nekontrolējama. Turklāt tas, ka ārstniecības personas bieži strādā vairāk darba stundu, nekā paredzēts Darba likumā, ne vien radot darba laika uzskaites problēmas, bet arī negatīvi ietekmējot veselības aprūpes pakalpojumu kvalitāti.

12. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes *asoc. prof. Dr. iur. Kristīne Dupate* – uzskata, ka atšķirīgas darba samaksas noteikšana par pagarināto normālo darba laiku neatbilst Satversmes 91. pantā ietvertajam vienlīdzības principam.

Eiropas Savienības (turpmāk – ES) tiesības skaidri nenosakot, kas ir virsstundu darbs. Tomēr, skatot ES tiesisko regulējumu sistēmiski, noteikti varot secināt, ka virsstundu darbs ir tāds darbs, kas tiek veikts virs normālā darba laika, kāds noteikts dalībvalstī. Ārstniecības likumā noteiktais normālā pagarinātā darba laika regulējums neatbilstot ES tiesiskajam regulējumam.

Lai gan jautājumi par darba samaksu neietilpstot ES kompetencē, tomēr ES tiesības nosakot principus, kuri jāievēro darba samaksas noteikšanā. Viens no tiem esot vienlīdzīgas darba samaksas princips, kas aptverot arī samaksas noteikšanu par virsstundu darbu.

K. Dupate uzsver, ka budžeta apsvērumi nevar kalpot par leģitīmu mērķi tam, ka netiek nodrošinātas tiesības uz vienlīdzīgu darba samaksu. Atstājot spēkā Ārstniecības likuma pārejas noteikumu regulējumu, kas ir pretrunā ar vienlīdzīgas darba samaksas principu, tiktu turpināts ES tiesību pārkāpums. Turklāt, runājot par vienlīdzīgas darba samaksas principu, neesot nozīmes tam, vai darba samaksa noteikta sociālo partneru vienošanās rezultātā vai darba koplīgumā, – šis apsvēruma tik un tā nevarot attaisnot nevienlīdzīgu darba samaksu.

Vispār Saeima pret veselības aprūpi jau pārāk ilgi esot izturējusies ļoti pavirši. To 2017. gadā konstatējusi arī Eiropas Sociālās hartas ekspertu komiteja, savos secinājumos attiecībā uz Latvijas veselības aprūpes sistēmu atzīstot, ka tā neatbilst Eiropas Sociālās hartas prasībām, jo nenodrošina pienācīgu veselības aprūpes pieejamību. Šāda situācija esot izveidojusies galvenokārt pārāk mazā veselības aprūpes nozarei atvēlētā finansējuma dēļ. Šajā ziņā Latvija esot vienā no pēdējām vietām starp visām Eiropas Padomes dalībvalstīm.

Secinājumu daļa

13. Saeima ir lūgusi izbeigt tiesvedību lietā, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu.

Ja ir sniegti argumenti par tiesvedības izbeigšanu, Satversmes tiesa tos izvērtē visupirms (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2015-22-01 12. punktu*).

Saeima atbildes rakstā norādījusi, ka apstrīdētā norma, par kuru Pieteikuma iesniedzējs sākotnēji vērsies Satversmes tiesā, ir izslēgta no Ārstniecības likuma (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 35. lp.*). Šis viedoklis tika uzturēts arī tiesas sēdē. Arī lietā pieaicinātās personas – Ministru kabinets un Veselības ministrija – norāda uz

šo apstākli un pievienojas Saeimas viedoklim, ka tiesvedība lietā izbeidzama (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 56. un 80. lp.*).

Pieteikuma iesniedzējs nepiekrīt viedoklim, ka tiesvedība lietā būtu izbeidzama. Tiesas sēdē viņš pauda uzskatu, ka pagarinātā normālā darba laika apmaksas problēma pēc būtības neesot atrisināta un joprojām pastāvēt Ārstniecības likuma pārejas noteikumu dēļ. Proti, par darbu pagarinātā normālā darba laika apstākļos, kaut arī tā maksimālais ilgums pārejas periodā tiek pakāpeniski saīsināts, neesot paredzēta tāda pati samaksa kā par virsstundām Darba likuma izpratnē. Satversmes tiesai, ņemot vērā pieteikumā norādītos argumentus, esot jāvērtē Ārstniecības likuma pārejas noteikumu 31. punkts, kas nosaka samaksu par darbu pagarinātā normālā darba laika apstākļos pārejas periodā.

14. Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi spēku. Šī norma ir vērsta uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un Satversmes tiesai nebūtu jātaisā spriedums lietās, kurās strīds vairs nepastāv (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2007-15-01 4. punktu*).

Tādējādi, lai izlemtu jautājumu par tiesvedības izbeigšanu lietā, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu un ņemot vērā lietā sniegtos viedokļus, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku.

Saeima 2017. gada 8. jūnijā ir pieņēmusi likumu „Grozījumi Ārstniecības likumā”. Ar šiem grozījumiem no 2017. gada 1. jūlija ir izslēgta Ārstniecības likuma 53.¹ panta septītā daļa. Tiesībsargs tiesas sēdē pauda uzskatu, ka apstrīdētā norma gan ir izslēgta no Ārstniecības likuma, bet tā paša likuma pārejas noteikumu 31. punktā ir ietverts tāds regulējums, kas pēc būtības turpina ar apstrīdēto normu iedibināto tiesisko kārtību.

Saskaņā ar Satversmes 85. pantu Satversmes tiesa izskata likumu atbilstību Satversmei. Ar jēdzienu „likums” šeit saprotamas arī likumu daļas jeb atsevišķas tiesību normas. Viens no tiesību normas veidiem ir uzvedības noteikumi. Uzvedības noteikumi ir veidoti kā noteiktu seku sasaiste ar noteiktiem priekšnoteikumiem, proti: ja izpildās tiesiskā sastāva priekšnoteikumi, ir jāiestājas attiecīgām tiesiskajām sekām. Gan tiesību normas tiesiskā sastāva pazīmes, gan tiesisko seku pazīmes var nebūt ietvertas vienā teikumā – tās var būt iekļautas

vairākos teikumos gan viena likuma, gan pat vairāku likumu ietvaros. Tādēļ Satversmes tiesai jāpārbauda, vai apstrīdētā norma, proti, 53.¹ panta septītā daļa, patiešām ir izslēgta no Ārstniecības likuma vai tikai pārcelta uz citu vietu šajā pašā likumā.

Satversmes tiesa atzinusi, ka apstrīdētās normas teksta izslēgšana no regulējuma pati par sevi var nebūt pietiekams arguments, lai atzītu, ka strīds vairs nepastāv. Proti, ir nepieciešams pārbaudīt, vai ir novērsta ar apstrīdēto normu radītā tiesiskā situācija pēc būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 11. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-33-01 7. punktu*).

Saeima 2017. gada 22. novembrī pieņēmusi likumu „Grozījumi Ārstniecības likumā”, ar kuru Ārstniecības likuma pārejas noteikumos ietverts 31. punkts, kas nosaka darba samaksas likmi par darba laiku, kas pārsniedz Darba likumā noteikto normālo darba laiku, jeb pagarinātā normālā darba laika apmaksas likmi. Proti, laikā no 2018. gada 1. janvāra līdz 2019. gada 31. decembrim darba samaksu par darba laiku, kas pārsniedz Darba likumā noteikto normālo darba laiku, nosaka proporcionāli darba laika pieaugumam: no 2018. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim ne mazāk kā 1,20 noteikto stundas algas likmju apmērā, bet no 2019. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim – ne mazāk kā 1,35 noteikto stundas algas likmju apmērā.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētā norma grozītā veidā (tās darbības laiks ir ierobežots līdz 2019. gada 31. decembrim, un pagarinātā normālā darba laika apmaksas likme ir paaugstināta līdz 1,2 un 1,35) vēl joprojām ir spēkā esoša. Visi būtiskie apstrīdētās normas elementi ir saglabāti. Pagarināto normālo darba laiku strādājošajiem nosakāmās atlīdzības likme tik un tā ir zemāka nekā Darba likuma 68. panta pirmajā daļā noteiktā likme par virsstundu darbu. Satversmes tiesa atzīst par pamatotu Pieteikuma iesniedzēja viedokli, ka Ārstniecības likuma pārejas noteikumu 31. punkts pēc būtības turpina uzturēt ar Ārstniecības likuma 53.¹ panta septīto daļu iedibināto kārtību attiecībā uz pagarinātā normālā darba laika apmaksas likmi. Proti, likumdevējs samaksai par pagarināto normālo darba laiku joprojām ir noteicis zemāku likmi nekā samaksai par virsstundu darbu Darba likuma izpratnē.

Šādos apstākļos Satversmes tiesai nav pamata piemērot Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu.

Līdz ar to tiesvedība lietā ir turpināma, pārbaudot Ārstniecības likuma pārejas noteikumu 31. punkta (turpmāk – apstrīdētā norma) atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam.

15. Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 8. punkts noteic, ka tiesībsargam ir tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu, ja institūcija vai amatpersona, kas izdevusi apstrīdēto aktu, nav tiesībsarga norādītajā termiņā novērsusi viņa konstatētos trūkumus. Šādas konstitucionālā strīda risināšanas kārtības mērķis ir pēc iespējas panākt tā atrisināšanu pirms Satversmes tiesas iesaistes. Tas nozīmē, ka tiesībsargam ir jādara zināmi savi apsvērumi par tiesību normas neatbilstību jau pirms tam, kad viņš iesniedz pieteikumu Satversmes tiesā. Tas nepieciešams, lai institūcija vai amatpersona, kas izdevusi tiesībsarga apstrīdēto normu, pati varētu novērst šīs normas neatbilstību. Ja institūcija vai amatpersona, kas izdevusi tiesībsarga apstrīdēto normu, vēlāk, proti, Satversmes tiesā uzsāktās tiesvedības laikā, groza tiesībsarga iesniegumā apstrīdēto normu, tiesībsargam nav atkārtoti jāvērsas pie institūcijas vai amatpersonas, kas to izdevusi. Turpretim tad, ja apstrīdētās normas grozīšana vai izslēgšana atbilst tiesībsarga ieteikumam, viņš ir tiesīgs iesniegt procesuālu lūgumu tiesvedību izbeigt.

Saeimas pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka Pieteikuma iesniedzējs nav paudis likumdevējam savu viedokli par pārejas periodam izraudzīto regulējumu un konkrēti par Ārstniecības likuma pārejas noteikumu 31. punktu. Tādējādi likumdevējam neesot bijusi zināma Pieteikuma iesniedzēja attieksme pret pārejas periodam noteikto regulējumu.

Pieteikuma iesniedzējs gan pieteikumā, gan tiesas sēdē uzsvēra, ka jau no 2013. gada pastāvīgi esot norādījis likumdevējam to, ka par pagarināto normālo darba laiku noteiktā darba samaksas likme ir pretrunā ar vienlīdzības principu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 7. lp., 2. sēj. 59. lp. un 3. sēj. 43. lp.*). Tiesībsargs nepārprotami esot likumdevējam paudis uzskatu, ka pašreizējais tiesiskais stāvoklis ir pēc iespējas drīzāk pilnībā jānovērš, pielīdzinot pagarinātā normālā darba laika apmaksas likmi Darba likumā noteiktajai virsstundu darba apmaksas likmei. Tādējādi likumdevējam Pieteikuma iesniedzēja nostāja pēc būtības esot bijusi zināma.

No lietas materiāliem konstatējams, ka jau 2013. gada 8. novembrī tiesībsargs ierosinājis pārbaudes lietu Nr. 2013-152-15B, kura ir pabeigta 2016. gada 1. februārī ar atzinumu. Tajā Saeima lūgta līdz 2016. gada 1. augustam grozīt Ārstniecības likuma 53.¹ septīto daļu, lai novērstu atšķirīgu attieksmi pret ārstniecības personām un neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes personām, kuras nav ārstniecības personas, attiecībā uz darba samaksu par

pagarināto normālo darba laiku (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 8.-13. lp.*). Pārbaudes lietas ietvaros tiesībsargs ir vērsies gan Veselības ministrijā, gan Labklājības ministrijā, un pārbaudes lietas ziņojums tām ir nosūtīts (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 14.-17., 19., 20., 22. un 23. lp.*).

2017. gada 1. martā tiesībsargs atkārtoti vērsies Veselības ministrijā, lūdzot sniegt informāciju par to, kādas konkrētas izmaiņas Ārstniecības likumā vai citos tiesību aktos plānotas attiecībā uz pagarinātā normālā darba laika saīsināšanu un tā apmaksas likmes pielīdzināšanu virsstundu darba apmaksas likmei (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 24. lp.*). 2017. gada 8. jūnija likuma „Grozījumi Ārstniecības likumā” projekta izstrādes laikā tiesībsargs norādījis, ka plānotā darba samaksas kārtība, kas paredz pakāpenisku atteikšanos no pagarinātā normālā darba laika, nenovērš nevienlīdzīgo attieksmi pret ārstniecības personām un neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes personām, kuras nav ārstniecības personas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 53. lp.*). Pēc šā likuma pieņemšanas tiesībsargs turpinājis paust savu viedokli un 2017. gada 14. jūlijā nosūtījis vēstuli Saeimai, lūdzot likumdevēju līdz 2017. gada 1. septembrim pārskatīt Ārstniecības likuma pārejas noteikumus (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 54. lp.*). Pieteikuma iesniedzējs pēc būtības ir uzturējis savu viedokli, ka likumdevējam pēc iespējas īsākā laikā ir jāpielīdzina pagarinātā normālā darba laika apmaksas likme virsstundu darba apmaksas likmei.

Tādējādi Pieteikuma iesniedzējs ir ievērojis Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 8. punkta nosacījumu.

16. Ņemot vērā lietā Pieteikuma iesniedzēja un Saeimas paustos apsvērumus, kā arī pieaicināto personu sniegtos viedokļus, visupirms tiks izvērtēta apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam vienlīdzības principam un pēc tam tiks pārbaudīta apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 107. pantam.

17. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. pantā ietvertajam vienlīdzības principam, proti, viņš uzskata, ka visām ārstniecības personām un tām pielīdzinātajām personām, kas strādā pagarināto normālo darba laiku, jābūt nodrošinātām vienlīdzīgām tiesībām saņemt par to tādu samaksu, kas atbilst Darba likumā noteiktajai virsstundu darba apmaksas likmei.

Satversmes 91. panta pirmais teikums nosaka: „Visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.” Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 91. panta

pirmajā teikumā nostiprinātā vienlīdzības principa uzdevums ir nodrošināt, lai tiktu īstenota tāda tiesiskas valsts prasība kā likuma aptveroša ietekme uz visām personām un lai likums tiktu piemērots bez jebkādam privilēģijām (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 2. februāra sprieduma lietā Nr. 2009-46-01 7. punktu*). Tas nenozīmē nivelēšanu, bet prasa vienādi izturēties pret tām personām, kuras atrodas patiešām vienādos un salīdzināmos apstākļos. Proti, vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos, ja tai ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu un 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 13. punktu*). Likumdevējam, izdodot tiesību aktus, ir jāņem vērā Satversmes 91. pantā ietvertais vienlīdzības princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-14-01 20. punktu*). Attiecīgi likumdevējam ir pienākums izstrādāt tādas normas, kas paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, ja vien nav kādu saprātīgu un objektīvu iemeslu to nedarīt.

Lai izvērtētu kādas normas atbilstību Satversmes 91. pantā ietvertajam vienlīdzības principam, jānoskaidro:

- 1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;
- 2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;
- 3) vai šādi attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-10-01 16. punktu*).

18. Visupirms izskatāmajā lietā ir jānoskaidro, vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Lai to noskaidrotu, ir nepieciešams noteikt galveno šīs grupas vienojošo pazīmi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2006-13-0103 7. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka salīdzināmos apstākļos atrodas visi nodarbinātie, kuriem noteiktais darba laiks pārsniedz normālo darba laiku Darba likuma izpratnē. Pieteikuma iesniedzēja viedoklis par izskatāmajā lietā salīdzināmajām personu grupām ir balstīts uz uzskatu, ka pagarinātais normālais

darba laiks pēc būtības ir virsstundu darbs Darba likuma izpratnē, proti, ir darba laiks, kas pārsniedz Darba likumā noteikto normālo darba laiku. Tādējādi visi nodarbinātie, kuriem noteiktais darba laiks pārsniedz Darba likumā noteikto normālo darba laiku, pēc būtības veicot virsstundu darbu Darba likuma izpratnē.

Saeima pēc būtības ir pievienojusies Pieteikuma iesniedzēja uzskatam par izskatāmajā lietā salīdzināmajām personu grupām (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 40. lp.*).

Darba likuma 131. panta pirmā daļa noteic, ka darbinieka normālais dienas darba laiks ir astoņas stundas, bet normālais nedēļas darba laiks – 40 stundas. Darbs, kas tiek veikts virs šā laika, Darba likuma izpratnē ir virsstundu darbs. Darba likumā jēdziens “pagarinātais normālais darba laiks” vispār nav lietots un arī šāda darba laika apmaksas noteikumi nav paredzēti.

Pagarinātais normālais darba laiks tika ieviests Ārstniecības likumā ar 2009. gada 8. aprīļa likumu „Grozījumi Ārstniecības likumā” un ir spēkā no 2009. gada 13. maija. Proti, Ārstniecības likuma 53.¹ panta trešā daļa noteica: lai nodrošinātu ārstniecības pieejamību, pēc ārstniecības personas vai ārstniecības iestādes iniciatīvas ārstniecības personai var noteikt pagarinātu normālo darba laiku, kas nepārsniedz 60 stundas nedēļā un 240 stundas mēnesī. Šā regulējuma mērķis bija nodrošināt veselības aprūpes nozarē nepieciešamos cilvēkresursus ekonomiskās krīzes laikā (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 39. lp.*). Pagarinātais normālais darba laiks ir piemērojams arī neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes personām, kuras nav ārstniecības personas (*sk. Ārstniecības likuma 53.¹ panta astoto daļu*).

Ārstniecības personas un neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes personas, kuras nav ārstniecības personas, strādājot pagarināto normālo darba laiku, pēc būtības veic virsstundu darbu Darba likuma 136. panta pirmās daļas izpratnē, proti, strādā ilgāk par Darba likuma 131. panta pirmajā daļā noteikto normālo darba laiku. Tātad salīdzināmajām grupām kopīgā tās raksturojošā pazīme ir darba laiks, kas pārsniedz 40 stundas nedēļā.

Tādējādi izskatāmajā lietā salīdzināmā situācijā atrodas visi nodarbinātie, kuriem noteiktais darba laiks pārsniedz normālo darba laiku.

19. Darba likuma 68. panta pirmā daļa noteic, ka darbinieks, kas veic virsstundu darbu vai darbu svētku dienā, saņem piemaksu ne mazāk kā 100 procentu apmērā no viņam noteiktās stundas vai dienas algas likmes, bet, ja nolīgta

akorda alga, – ne mazāk kā 100 procentu apmērā no akorddarba izcenojuma par paveiktā darba daudzumu.

Ārstniecības likuma 53.¹ panta septītā daļa, kas bija spēkā līdz 2017. gada 1. jūlijam, paredzēja, ka darba samaksu par pagarināto normālo darba laiku nosaka proporcionāli darba laika pieaugumam ne mazāk kā noteiktās stundas vai dienas algas likmes apmērā, bet, ja nolīgta akordalga, – atbilstoši akorddarba izcenojumam par paveiktā darba daudzumu. Apstrīdētā norma turpina regulēt pagarinātā normālā darba laika apmaksas noteikumus, paredzot, ka tad, ja tiek noteikts pagarinātais normālais darba laiks, darba samaksu par darba laiku, kas pārsniedz Darba likumā noteikto normālo darba laiku, nosaka proporcionāli darba laika pieaugumam:

1) no 2018. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim – ne mazāk kā 1,20 noteikto stundas algas likmju apmērā;

2) no 2019. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim – ne mazāk kā 1,35 noteikto stundas algas likmju apmērā.

Tiesas sēdē lietas dalībnieki un lietā pieaicinātās personas pēc būtības bija vienprātis par to, ka pārejas periodā ar apstrīdēto normu joprojām ir noteikta atšķirīga attieksme pret ārstniecības personām un neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes personām, kuras nav ārstniecības personas. Proti, tām personām, kuras strādā pagarināto normālo darba laiku, darba samaksas likme joprojām ir citāda – zemāka – nekā Darba likuma 68. panta pirmajā daļā noteiktā virsstundu darba apmaksas likme. Tādējādi lietā pēc būtības nav strīda par to, ka apstrīdētā norma rada atšķirīgu attieksmi.

Līdz ar to apstrīdētā norma rada atšķirīgu attieksmi pret pagarināto normālo darba laiku strādājošajām ārstniecības personām un neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes personām, kuras nav ārstniecības personas.

20. Secinot, ka tiesību norma rada atšķirīgu attieksmi, Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai atšķirīgā attieksme ir noteikta ar Satversmē noteiktajā kārtībā pieņemtu tiesību normu, proti, vai tā uzskatāma par pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 20. punktu un 2017. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-11-01 17.2. punktu*). Lai izvērtētu, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jāpārbauda:

1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija sprieduma lietā Nr. 2015-01-01 14. punktu un 2016. gada 12. maija sprieduma lietā Nr. 2015-14-0103 19. punktu*).

Apstrīdētā norma ir ietverta 2016. gada 23. novembra likumā „Grozījumi Izglītības likumā”, kas savukārt bija iekļauts likuma „Par valsts budžetu 2018. gadam” projektu pavadošo likumprojektu paketē.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka likumdevējam ir tiesības un arī pienākums valsts budžeta likumā un to pavadošo likumu paketē iekļaut jautājumus, kas attiecas uz konkrēto saimniecisko gadu un ir cieši saistīti ar valsts finanšu līdzekļu izlietojumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-03-01 17.2. punktu*).

Satversmes tiesa konstatē, ka apstrīdētā norma ir cieši saistīta ar valsts budžetu 2018. gadam un vidēja termiņa budžeta ietvaru 2017., 2018. un 2019. gadam (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 37. lp.*).

Izskatāmajā lietā nav strīda un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, izsludināta un publiski pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un ka tā ir pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

Tātad ar apstrīdēto normu noteiktais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

21. Lai noteiktu, vai atšķirīgajai attieksmei, ko rada apstrīdētā norma, ir objektīvs un saprātīgs pamats, jāpārbauda, vai atšķirīgajai attieksmei ir leģitīms mērķis.

Satversmes tiesa atzinusi, ka pienākums norādīt un pamatot atšķirīgas attieksmes leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-06-01 12. punktu*).

21.1. Saeima ir norādījusi uz apstākļiem, kas bija pamatā atšķirīgas attieksmes sākotnējai noteikšanai, proti, uz ārstniecības personāla trūkumu ekonomiskās krīzes laikā un attiecīgi uz nepieciešamību nepārtraukti nodrošināt

kvalitatīvu ārstniecības pakalpojumu pieejamību (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 39. lp.*).

Paužot apsvērumus par apstrīdētajā normā noteiktās atšķirīgās attieksmes saglabāšanu pārejas periodā, likumdevējs norādījis, ka ir vērtētas valsts budžeta iespējas un ņemta vērā nepieciešamība ievērot Fiskālās disciplīnas likuma prasības. Šīs izvērtēšanas rezultātā par piemērotāko risinājumu esot atzīta pakāpeniska atteikšanās no pagarinātā normālā darba laika triju gadu periodā (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 40. lp.*).

Savukārt Pieteikuma iesniedzējs tiesas sēdē uzturēja viedokli, ka likumdevēja izvēlei atteikšanos no pagarinātā normālā darba laika interpretēt tādējādi, ka atšķirīgā attieksme turpinās visa pārejas perioda garumā līdz pat 2020. gada 1. janvārim, neesot saskatāms leģitīms mērķis. Pieteikuma iesniedzēja viedoklim par to, ka nevienlīdzīgas attieksmes turpināšanai pārejas periodā nav leģitīma mērķa, tiesas sēdē pievienojās vairākas lietā pieaicinātās personas – LVSADA, Bērnu slimnīcas bērnu ķirurgu arodbiedrība, I. Liepiņa un K. Dupate (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 2. sēj. 112., 129. lp. un 3. sēj. 2.-10., 23.-24. lp.*).

Satversmes tiesa jau ir vērtējusi pārejas noteikumu dabu, atzīstot, ka pārejas noteikumi ir normatīvā akta sastāvdaļa, kurā tiek īpaši reglamentēti dažādi jautājumi, kas saistīti ar normatīvā akta piemērošanu konkrētā periodā. Pārejas noteikumi ir juridiskās metodes instruments, ar kura palīdzību normatīvā akta izdevējs citstarp var grozīt tiesību normu tiesiskās sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 10. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-18-01 14.4. punktu*). Izdarot grozījumus tiesiskajā regulējumā, Saeimai ir jāizvērtē, vai konkrētajā gadījumā ir nepieciešami pārejas noteikumi un, ja tie ir nepieciešami, kāds pārejas periods ir nepieciešams līdz jaunā regulējuma spēkā stāšanās dienai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 18. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-29-01 16.2. punktu*). Lai noteiktu tādu pārejas regulējumu, kas atbilst taisnīguma principam, demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevējam ik reizi ir jāizvērtē iecerētā tiesiskā risinājuma ietekme gan uz sabiedrības interesēm, gan to personu tiesībām, kuru pamattiesības tiek ierobežotas.

Izskatāmās lietas materiāli un tiesas sēdē paustie viedokļi apliecina, ka pagarinātā normālā darba laika un attiecīgās darba samaksas likmes noteikšana 2009. gadā bija pamatota ar nepieciešamību ekonomiskās krīzes apstākļos stabilizēt situāciju veselības aprūpes nozarē. Proti, ierobežojuma leģitīmais mērķis bija sabiedrības labklājības aizsardzība ekonomiskās krīzes apstākļos.

No lietas materiāliem izriet, ka līdz pat 2017. gadam, kad Satversmes tiesā tika iesniegts tiesībsarga pieteikums un ierosināta izskatāmā lieta, likumdevējs nav pārskatījis ne pagarinātā normālā darba laika, ne tā apmaksas regulējumu.

Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas sēdēs saistībā ar Ārstniecības likuma grozījumu izstrādi paustie viedokļi liecina, ka, izskatot pārejas regulējumu par pakāpenisku atteikšanos no pagarinātā normālā darba laika, par prioritāro argumentu tika izvirzīta iespējami mazāka ietekme uz valsts budžetu. Tiesas sēdē R. Ražuks uzsvēra, ka iespēja atteikties no apstrīdētās normas radusies tad, kad nodokļu reformas rezultātā bija atrasti nepieciešamie valsts budžeta līdzekļi (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 2. sēj. 92. lp.*). Arguments par nepieciešamo valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu minēts gan Finanšu ministrijas un Veselības ministrijas vēstulēs Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 100.-102. lp.*), gan arī Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas sarakstē ar Ministru kabinetu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 105.-106. lp.*). Šo argumentu Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas sēdē uzsvēris arī Veselības ministrijas valsts sekretārs K. Ketners (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 144. lp.*). Pēc Veselības ministrijas aprēķiniem, likuma izpildei 2018. gadā ir un turpmāk ik gadu nepieciešams papildu finansējums 4 000 000 *euro* apmērā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 107.-164. lp.*). Gan Saeimas, gan Finanšu ministrijas un Veselības ministrijas pārstāvji šo pozīciju uzturēja arī tiesas sēdē. Tika uzsvērts, ka pakāpeniska veselības aprūpes nozarei no valsts budžeta piešķiramā finansējuma palielināšana ir noteicošais faktors, kas turklāt ļaus uzlabot veselības aprūpes sistēmas funkcionēšanu kopumā. Proti, likumdevējs ir būtiski palielinājis finansējumu veselības aprūpes nozarē strādājošo atalgojuma pieaugumam, kā arī noteicis tādu pārejas regulējumu, kas citstarp ietver apstrīdēto normu un ir vērsti uz pilnīgu atteikšanos no pagarinātā normālā darba laika.

Tādējādi likumdevējs ir vērtējis to, vai pārejas periods ir nepieciešams, lai nodrošinātu sabiedrības interešu aizsardzību, kas izskatāmās lietas apstākļos izpaužas kā valsts budžeta stabilitāte un nepārtraukta kvalitatīvu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība.

21.2. Satversmes tiesa atzīst, ka pārejas perioda noteikšanas pamatā var būt apsvērumi, kas saistīti ar nepieciešamību nodrošināt valsts budžeta stabilitāti. Tomēr Satversmes tiesa norāda, ka šādi argumenti paši par sevi nav pietiekami, lai pamatotu atšķirīgas attieksmes leģitīmo mērķi pārejas periodā, proti, lai pamatotu to, ka pagarināto normālo darba laiku strādājošajām ārstniecības personām un neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes personām, kuras nav ārstniecības

personas, par to joprojām nosakāma zemāka darba samaksas likme nekā Darba likumā noteiktā virsstundu darba apmaksas likme. Likumdevējam, arī pieņemot pārejas perioda regulējumu, ir pienākums norādīt un pamatot ar to noteiktā ierobežojuma leģitīmo mērķi. Šāds izvērtējums jāveic arī tad, ja tiek paredzēta pakāpeniska atteikšanās no iepriekš pastāvējuša tiesiskā regulējuma.

Tādējādi atšķirīgajai attieksmei pret ārstniecības personām un neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes personām, kuras nav ārstniecības personas, nosakot pagarinātā normālā darba laika apmaksas likmes pārejas periodā, nav leģitīma mērķa.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam vienlīdzības principam.

22. Konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu. Tā kā apstrīdētā norma atzīta par neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, nav nepieciešams vērtēt tās atbilstību Satversmes 107. pantam.

23. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Lemjot par brīdi, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesai jāņem vērā ne vien Pieteikuma iesniedzēja, bet arī citu personu tiesības un intereses. Turklāt apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu nedrīkst radīt jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 26. punktu un 2017. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-14-01 28. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs nav lūdzis atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu ar atpakaļejošu datumu, bet paudis uzskatu, ka no apstrīdētajā normā noteiktās pagarinātā normālā darba laika apmaksas kārtības ir iespējams atteikties viena budžeta gada ietvaros, līdzsvarojot sabiedrības intereses un veselības aprūpes sistēmā strādājošo intereses (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 3. sēj. 38. lp.*).

Satversmes tiesa atzīst šo uzskatu par pamatotu. Proti, izskatāmajā lietā ir pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošā norma vēl noteiktu laiku paliek spēkā veselības aprūpes sistēmā nepieciešamo pasākumu veikšanai, lai būtu nodrošināta

gan vienlīdzīga attieksme pret ārstniecības personām un neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes personām, kuras nav ārstniecības personas, gan arī tiktu nodrošināta nepārtraukta kvalitatīvu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība. Ievērojot to, ka šādu pasākumu veikšanai nepieciešams laiks, Ārstniecības likuma pārejas noteikumu 31. punkts atzīstams par spēkā neesošu no 2019. gada 1. janvāra.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.-32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Ārstniecības likuma pārejas noteikumu 31. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2019. gada 1. janvāra.

Spridums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spridums pasludināts Rīgā 2018. gada 15. maijā.

Spridums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

S. Osipova